

DOROMB

Közköltészeti tanulmányok 5.

Szerkesztő
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

Készült az OTKA 104758. sz. pályázat támogatásával
az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetében

Könyvünk a Creative Commons
Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 2.5 Magyarország Licenc
(<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/hu/>)
feltételei szerint szabadon másolható, idézhető, sokszorosítható.
A kötetünk honlapunkról letölthető. Éljen jogaival!

ISSN 2063-8175

Kiadja a *reciti*, az MTA BTK Irodalomtudományi Intézetének
recenziós portálja • www.reciti.hu
Borítóterv, tördelés, korrektúra: Szilágyi N. Zsuzsa
Nyomda és kötészet: Kódex Könyvgyártó Kft.

TARI LUJZA

Magyar vonatkozású darabok a Sonnleithner-gyűjtemény morva anyagában

Nagy köszönettel tartozunk Voigt Vilmosnak, amiért felhívta a figyelmet a *Guberniální sbírka* című, népzene-tudományi szempontból is jelentős, korai kottás morva gyűjteményre.¹ Nem utasíthattam vissza megtisztelő felkérését, hogy tekintsem át a gyűjteményt zenei szempontból, ám ennek részletes bemutatására most nem vállalkozhattam. Az általános zenei vonások ismertetésén túl a gyűjteményben főleg a magyarként megnevezett, illetve magyar változatokkal rendelkező dallamokat emelem ki.

Előbb azonban következzen néhány kiegészítés a gyűjtemény – pontosabban a Sonnleithner-Sammlung – keletkezéstörténetéhez. A Sonnleithner-gyűjteményt a hazai szakirodalomban először Rajeczky Benjamin említette 1986-ban,² mindez ideig egységként kiemelve benne a cseh-morva anyagot:

A 19. században már egy-egy ország kormányzata is foglalkozott a népdalgyűjtés kérdésével; így az osztrák birodalom országaiban is elrendelték a dalok összeírását Sonnleitnernek, a Zenebarátok Társasága titkárnak kezdeményezésére. Kiadásra azonban éppen a tudományos feldolgozás feltételeinek hiányában nem került sor; az 1770-es évekig visszanyúló gyűjtemény ma is a Társaság (Gesellschaft der Musikfreunde) bécsi központjában van Sonnleitner-Sammlung néven. Az egyes akkori tagországok, mint például Cseh-Morvaország anyaga sincs még közzétéve, bár a hallás utáni helyszíni feljegyzések a mai felvételi technikák fölénye ellenére is két évszázados történeti előnnyel dicsekedhetnek.³

* A szerző az MTA BTK Zenetudományi Intézetének főmunkatársa.

1 Karel VETTERL, Olga HRABALOVÁ, *Guberniální sbírka písní a instrumentální hudby z Moravy a Slezska z roku 1819*, Strážnice, Ústav lidové kultury, 1994.

2 Rajeczky tudományos munkásságáról legutóbb: TARI Lujza, *Rajeczky Benjamin az egyetemes népzene-tudomány képviselője*, Ethnographia, 126(2015), 283–298; Riskó Kata, *Táguló horizont: A népzene történeti szemléletének változásai Rajeczky Benjamin írásaiban*, Zenetudományi Dolgozatok 2013–2014 (2016), 438–451.

3 RAJECZKY Benjamin, *A népzene kutatás története*, Bp., OKK Módszertani Intézet, 1986 (Népzenei Füzetek), 9.

Rajeczky a népzeneről és kutatásának történetéről írt további összefoglalóiban mindig hivatkozott Franz Žiska és Julius Max Schottky 1819-ben Pesten kiadott gyűjteményére is.⁴ E népdalgyűjteményt mint az egyik első, dallamokkal megjelentet, az osztrák népzene tudomány számon tartotta,⁵ de az 1969-es újranyomás dacára⁶ lényegében az Österreichisches Volksliedwerk megalakulásának centenáriumaig (2004) kellett várni ahhoz, hogy tartalmánál fogva is figyelmet kapjon a XX. századi kutatók részéről.⁷ Pedig Wolfgang Suppan már 1977-ben sürgette a régi, még külső beavatkozás és zenei kíséretes átdolgozás nélküli kottás kéziratok tudományos feldolgozását.⁸ Ma már jól ismertek mind a Žiska és Schottky, mind a Johann Nepomuk Georg Strolz-féle 1807-es, továbbá a J. G. Meinert által 1817-ben kiadott népdalgyűjtemény létrejöttének körülményei.⁹ Számos kérdés tisztázásra került a Sonnleithner-Sammlunggal kapcsolatban is.

A neves muzsikusz, író, előadóművész osztrák család első ismert alakja Christoph Sonnleithner (1734–1786) Szegeden született. Kétéves korában Bécsbe vitték, ahol később kóruskarnagy nagybátyja tanította a zenére. Jogot végzett, s ügyvédként Esterházy herceg szolgálatába került Eszterházára. Komponált is; egyházi művei és 1790 körül írt E-dúr szimfóniája kéziratban maradtak, *Trois quators pour deux violons, alto et violoncello* (op. Posth. 1.) pedig 1802-ben jelent meg Bécsben.¹⁰ Az ő egyik fia volt a zenében, iroda-

- 4 Lásd pl. az első említést: RAJECZKY Benjamin, *Német népzene = Zenei Lexikon*, II, főszerk. BARTHA Dénes, szerk. TÓTH Margit, Bp., Zeneműkiadó, 1965, 700–701.
- 5 Hivatkoznak rá a lexikonokban: *Volkslied* címszó, *Riemann Musiklexikon: Sachteil*, Mainz, B. Schott's Söhne, 1967, 1052–1054, itt: 1054; Wolfgang SUPPAN, *Austria*, II, *Folk and Traditional Music = The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 2, ed. Stanley SADIE, John TYRELL, London, Macmillan, 2001, 236–241, itt: 236.
- 6 *Oesterreichische Volkslieder mit ihren Singweisen gesammelt und herausgegeben durch F. Tschischka und J. M. Schottky*, Pesth, 1819. Žiska bevezetőjével szintén Pesten jelent meg második kiadása: *Zweite verbesserte und vermehrte Auflage besorgt von Franz Tschischka*, Pesth, Verlag von Hartleben, 1844.
- 7 Megismertetésében sokat köszönhetünk Walter Deutschnak, aki általában is ráirányította az osztrák népzene kutatás figyelmét a történeti gyűjtemények jelentőségére. A magyar mintára általa elindított Osztrák Népzene Tára alsó-ausztriai gyerekdalokat bemutató kötethez írt bevezetőjében pl. kiemeli, hogy az első gyereklórlór-gyűjtések *Lieder für Kinder* alcímmel Žiska–Schottky gyűjteményében találhatók. Walter DEUTSCH, *Zum vorliegenden Band: Volksmusik in Niederösterreich = Anton HOFER, Sprüche, Spiele und Lieder der Kinder*, redigiert und ergänzt von Walter DEUTSCH, Eva Maria HOIS, Wien, Böhlau, 2004 (*Corpus Musicae Popularis Austriae: Gesamtausgabe der Volksmusik in Österreich in repräsentativen Auswahl*, 16), 9.
- 8 Wolfgang SUPPAN, *Volksmusik nach 1800 = Musikgeschichte Österreichs*, II, *Vom Barock zur Gegenwart*, Hg. Rudolf FLOTZINGER, Gernot GRUBER, Graz, StyriaVerlag, 1977, 281–309.
- 9 Gerlinde HAID, *Zur forschungsgeschichtlichen Stellung des Österreichischen Volksliedwerkes*, *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*, 53–54 (2004/2005), 12–25, itt: 13.
- 10 Ewan WEST, *Sonnleithner [Sonnleitner] 1) Christoph, 2) Joseph, 3) Ignaz (von) 4) Leopold von Sonnleithner = The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, 23, ed. Stanley SADIE, John TYRELL, London, Macmillan, 2001, 725.

lomban művelt Joseph Sonnleithner (testvére az amatőr énekesként is sikeres Ignaznak és nagybátyja a Schubert köréhez tartozó zenész Leopoldnak és Franz Grillparzernek), aki II. József császár udvarában állami hivatalnokként és a kultúra különböző területein dolgozott. 1804-től például ő volt a Theater an der Wien művészeti igazgatója. Színházi működése alatt librettókat is írt. Számos muzsikussal személyes ismeretségbe került, így a Podmaniczky Károlyval baráti viszonyban lévő, de több más, Bécsben élő vagy oda látogató magyar mágnással is kapcsolatban álló Carl Maria von Weberrel.¹¹ 1811-ben Joseph Sonnleithner volt Bécsben az egyik alapítója és 1813-tól haláláig tiszteletbeli titkára a Gesellschaft der Musikfreundenak.¹² (Megjegyzendő, hogy a társaság első elnöke 1813–1817 közt gróf Apponyi Antal György volt, akivel Joseph Haydn és Weber is kapcsolatban állt.)¹³

Joseph Sonnleithner felkarolta a már korábban megkezdett népszokás- és népdalgyűjtéseket, melyek eleinte a francia mintára, katonai célból végzett topográfiai-statisztikai felmérés részét képezték, vagyis nem kimondottan Herder hatására indultak meg.¹⁴ A gyűjtést az Ausztriához tartozó minden országra és nem német nyelvű lakosaira tervezték,¹⁵ de az ott működő lelkes osztrák hivatalnokoknak (postamesterektől konzulokig) köszönhetően túlsúlyba kerültek a német anyanyelvűek körében gyűjtők és anyagot beküldők.¹⁶ Ilyen J. G. Meinert fentebb említett, morva területen német lakosok közt gyűjtött, német népdalokat tartalmazó gyűjteménye.¹⁷ (Az osztrák birodalom országaiban élő hivatalnokok a XIX. század során később is gyűjtöttek, részben akadémiai megbízással – pl. Itáliában, az 1860-as években.)¹⁸

11 Weber szakmai kéréseket tartalmazó leveleit 1816-ból és 1822-ből lásd <http://www.webergesamtausgabe.de/de/A001845.html#correspondence> (letöltve 2016. dec. 15).

12 SUPPAN, *Austria...*, i. m., 2001, 236; WEST, i. m., 725.

13 HARASZTI Emil, *Bihari a bécsi kongresszuson és a Rákóczi induló Bécsben*, A Gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet évkönyve, 5(1935), 192–242, itt: 197; TARI Lujza, *Magyar zene Carl Maria von Weber műveiben: Podmaniczky Károly, mint közvetítő? = A báró Podmaniczky család a 18–19. századi magyar kultúrában* c. konferencián elhangzott előadás (Aszód, 2015. június 5.), megjelenés előtt.

14 Suppan megjegyzi, hogy ez J. Sonnleithner és Erzherzog Johann esetében sem bizonyítható; legalábbis nem a Herder eszméje szerint morálisan-etikusan értékesnek tartott népdalokat gyűjtötték, hanem a népszokásokhoz, a nép életéhez kapcsolódó különböző anyagot. W. SUPPAN, *Volksmusik...*, i. m., 283; G. HAID, i. m., 12–13; Walter DEUTSCH, Gerlinde HOFER, *Die Volksmusiksammlung der Gesellschaft der Musikfreunde in Wien: Sonnleithner-Sammlung*, 1, Wien, 1969 (Schriften zur Volksmusik, 2); Walter DEUTSCH, Gerlinde HAID, Herbert ZEMAN, *Das Volkslied in Österreich*, Wien, 1993, 10.

15 Felsorolásukat lásd SUPPAN, *Austria...*, i. m., 282.

16 HAID, i. m., 12, 15.

17 J. G. MEINERT, *Fylgie: Alte teutsche Volkslieder in der Mundart des Kuhländchens*, Wien–Hamburg, 1817.

18 HAID, i. m., 13. Az 1860-as években magyarországi német gyűjtemények is megjelentek Bécsben, lásd SUPPAN, *Austria...*, i. m., 1977, 285.

A Sonnleithner-féle gyűjtőakció volt 1819-ben a népzene első felhivatalos felmérése a Gesellschaft der Musikfreunde irányításával, mely egyben a monarchia népeinek statisztikai felmérését is célozta.¹⁹ A gyűjteményt főleg egy-egy adott területen működő tanítók, papok, sekrestyések, tisztviselők, esetenként mesteremberek gyarapították, s általában kevés volt a zenész mesterségű gyűjtő – közülük főleg egy-egy orgonista akadt.²⁰

Franz Žiska (1786–1855),²¹ a népmeséket is gyűjtő, publikáló²² bécsi tanácsos, illetve a dialektusok iránt is érdeklődő porosz nyelvész Julius Max(imilian) Schottky (1797–1849)²³ Bécs környékén gyűjtött népdalokat, a Schneeberg határáig, „und auf der Fläche, die weit ausläuft gegen Ungarn”.²⁴ Mint az előszóban tájékoztatnak, másfél éven át folytatták a gyűjtőmunkát, és 1818 májusában zárták le a kötetet.²⁵ Az állam eleinte eltúrta a kortársaknak ezt az aktivitását, de hamarosan nem nézte jó szemmel a szabadságeszménnyel, nemzeti érzéssel átítatott hazafias mozgalmat, mely a gyűjtések nyomán tirolai, karintiai, alpesi vagy bécsi népdalokat éneklő, hangszereken játszó csoportok létrejöttét eredményezte, melyek megalakulásukat követően nyilvánosan is szerepeltek, versenyeket rendeztek.²⁶ Nem kis mértékben ekkor alakultak ki a „Tirolische”, „Steierische”, „Kärntnerische”, „Wienerische” klisék, melyek pl. zenében az egységes tradícióval szemben, a szülőföld szimbólumaként létrejött *Tirolerlied* és *Wienerlied* kiala-

- 19 Ausztria újból majd csak 1904-ben kezdeményezte a monarchia területén élő népek zenéjének összegyűjtését és megjelentetését. Az eredetileg 60 kötetre tervezett *Das Volkslied in Österreich*ből az I. világháború közbejötté miatt egy kötet jelent meg 1918-ban. Lásd *Das Volkslied in Österreich*, von Walter DEUTSCH, Eva Maria HOIS bearbeiteter und kommentierter Nachdruck des Jahres 1918, Wien, Böhlau, 2004 (Corpus Musicae Popularis Austriacae: Sonderband).
- 20 Ilyen volt pl. Franz Xaver Gruber, a *Stille Nacht* alkotója. HAID, *i. m.*, 15; TARI Lujza, *A pastoral egy fajtája = Ünneplő: Írások Verebélyi Kincső születésnapjára*, szerk. BÁRTH Dániel, Bp., ELTE BTK Folklore Tanszék, 2005 (Folkloristica: Publicationes Instituti Folcloris Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae, 9) 443–453, itt: 448.
- 21 Az irodalomban így is: *Žiška, Ziska*. Nevét 1832-től ebben a formában írta: Franz Tschischka. Felix CZEIKE, *Historisches Lexikon Wien*, 5, Wien, Kremayr & Scheriau, 2004, 484.
- 22 *Oesterreichische Volksmärchen* von Franz ZISKA, Wien, 1822. „Vorliegende Volksmärchen wurden von dem Herausgeberin der schönen österreichischen Gebirgstette gesammelt” – olvasható a bevezetőben, III. Tizenhárom mesét közöl dialektusban, melyekhez külön szótárt, jegyzeteket ad. A mesék életvidámságát jellemezve némi összehasonlítást tesz két szomszéd néppel: a cseheket nemeslelkűeknek, a magyarokat elveikhez konokul ragaszkodóknak mondja. Uo., IV.
- 23 http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_S/Schottky_Julius-Max_1797_1849.xml (letöltve: 2016. okt).
- 24 ŽISKA–SCHOTKY, *i. m.*, V–VI.
- 25 Uo., XII.
- 26 Az ilyen csoportok hazai és első amerikai turnéi is ekkor indultak meg. SUPPAN, *Austria...*, *i. m.*, 284.

kulásáig vezettek.²⁷ I. Ferenc osztrák császár, magyar és cseh király kancellárja, Metternich, 1819-ben cenzúrárt vezetett be, mely e gazdag anyag kiadására is kiterjedt. Így a Sonnleithner-gyűjtemény a Gesellschaft der Musikfreunde archívumában sok-sok évtizedes Csipkerózsika-álomba merült. Gerlinde Haid véleménye szerint Žiska–Schottky gyűjteménye is a cenzúra miatt nem jelenhetett meg Bécsben, ezért adták ki Pesten.²⁸ Ugyanakkor már a maga korában jelentős műnek tartották, Beethoven és Brahms is érdeklődött iránta.²⁹

Az ilyen könyveket nem a „nép”-nek szánták, a nép eleinte jóformán nem is tudott róluk. Az 1840-es évekig azonban a cenzúra ellenére sok változás történt a gyűjtés, megőrzés, terjesztés és a magasabb társadalmi rétegek általános műveltségének a népzeneismeret irányába történő kiszélesítése terén. Az utóbbi egyik lelkes megvalósítója az 1811-től népdalgyűjtőként is aktív, népzenei bemutatókat szervező János főherceg (Erzherzog Johann) volt.³⁰

Ma már sajnos számos gyűjtő személyét homály fedi, különösen a nem Ausztria területén működőket. Ez érvényes az 1819-ben Morvaországban és Sziléziában készült *Guberniální Sbirka* dallamgyűjteményre is.³¹ Mivel ennek tartalmáról Voigt Vilmos pontos áttekintést adott, itt általánosságban annyit mondhatunk, hogy a 331 dallamból álló kottás gyűjtemény minden szempontból nagyon változatos. Ez egyaránt érvényes a dallamok szerkezetére, ritmusára, hangsorára, feltehető eredetére, kapcsolatára és a lejegyző hangnemválasztására. Vokális daloknál tipikus a *g'* vagy *g*” alapra lejegyzés, jellemző még a *c'* vagy *c*”, valamint *d'* és *f*” alapra lekottázott dallam. Kiemelhetjük a hangszeres lejegyzéseket a magas regiszterben, tipikusan D-dúrban (pl. 35, 37, 60, 66–74. és 207. sz.), illetve A-dúrban (pl. 46. és 83. sz.) mozgó dallamaikkal, melyek jellegzetes hegedőlejegyzések. A C-dúrban leírt dallamok jól visszaadják pl. az indulók rézfúvós hangszereinek hanghatásait (pl. *Staré marš*, 36. sz.), de ez a hangnem a billentyűs hangszerek használatára (clavir, fortepiano) is utalhat. A feltehetően ilyen hangszerekre szánt, azok alapján lekottázott dallamok legtöbbször G-dúrban és F-dúrban rögzítették (205–206. és 209. sz.; hangszerre utalás egy dallamnál sincs a gyűjteményben).

Nézzük a kiválasztott dallamokat!

27 Uo.

28 HAID, *i. m.*, 15. Ennek ellentmond az, hogy Bécsben 1822–1825 között különböző mesegyűjtések megjelenhettek (Žiska, Gaál György, Majláth János). Magyar részről felmerül, hogy a kiadás helyének megválasztásában ok lehetett az olcsóbb nyomda.

29 G. Haid idézi egykori professzorának, Franz Eibnernek a megjegyzését, aki azt nyilatkozta a kötetről, hogy „ha felüti az ember, érzi belőle Brahms szivarfüstjét”. *I. m.*, 15.

30 SUPPAN, *Austria...*, *i. m.*, 283–284; HAID, *i. m.*, 15–16.

31 Bővebb ismeret a XIX. századi kezdetekről van. Lubomír TYLLNER, „*Das Volkslied in Österreich*” und die Anfänge der organisierten Sammeltätigkeit in Böhmen, Mähren und Schlesien, *Jahrbuch des Österreichischen Volksliedwerkes*, 53–54; HAID, *i. m.*, 2005, 120–133.

Nincs magyar kapcsolata, tágabb északi szláv hagyományt képvisel a 32. népdal (*Naš Janošek*), de elsőként említjük, mert dallamát Kodály és Bartók is gyűjtötte szlovákok körében hangszeres formában, illetve más szöveggel, sőt Bartók Béla fel is dolgozta.³²

A régmúlt korok dallamosságát idézik a premodalitást mutató, szokatlan helyeken kromatikus hangokat alkalmazó dallamok (44. és 148. sz.), melyeket a szakirodalom többek közt a morva népzene sajátosságaként tart számon.³³

A Tátrától Máramarosig nyúló északi peremterületi sávban több nép körében használatos volt a 48. számú, *Kalamajka* című, Allegro tempójelzésű, D-dúrban, $\frac{2}{4}$ -ben leírt dallam. A kis ambitusú stílusréteg újabb stílusú, szórakoztató zenei csoportjába tartozó népdalnak nálunk csak vokális változatait sikerült rögzíteni.³⁴ A morva változathoz egy négyütemes (ismételt 2 negyedből álló) utótag is kapcsolódik. Egyben a hangszeres előadást kifejező, súlytalan felütéssel indul, az egyes sorok végén pedig két nyolcad helyett negyed hang áll. (1. kotta) A hangszeres-vokális zenei előadás különbségét jelzi, hogy a gyűjteményben meglévő vokális változat (108. sz., *Kalamajka* kezdetű szöveggel), szintén négysoros.

Allegro

1. kotta

3/8-os ritmusán kívül AA b+b A formájával tűnik ki a 8. darab, míg az előtte álló 3/4-es ritmusú dal morva szövege ellenére a bécsi klasszikus zenei stílust idézi az alaphang alatti kvintről fellendülő szextmotívumával és az A Av A Ba formával. Magyar megfelelőit a korszakon belül az *Ó, nagy egék, rátok apellálok* típusú daloknál találjuk.³⁵

32 Lásd TARI Lujza, *Kodály Zoltán, a hangszeres népzene kutatója*, Bp., Balassi, 2001, 82–83. kotta.

33 *Riemann Lexikon Volkslied, i. m.*, 1054.

34 DOBSZAY László, SZENDREI Janka, *A magyar népdaltípusok katalógusa – stílusok szerint rendezve*, I, Bp., MTA ZTI, IV(B) / 46 (17.1612.0/0), 580.

35 TARI Lujza, *Beiträge zur Entstehung des Volksliedbegriffes und zum deutschen Material ungarischer Notenhandschriften vom Anfang des 19. Jahrhunderts = Festschrift Walter Wiora*, hrsg. von Christoph-Hellmut MAHLING, Ruth SEIBERTS, Tutzing, Hans Schneider Verlag, 1997, 492–536, itt: 501, 515–516.

Számos népdal mutatja azokat a formai, szerkesztésbeli, dallamformálási előzményeket, melyek a magyar szájhagyományos zenei anyagba is bekerültek. Bartók megfogalmazásában többek közt azok tartoznak ide, „amelyek nyilván tót és morva közvetítéssel kerültek az elnémetesedett cseh anyagból hozzánk”.³⁶ (Ilyen példák többek közt: 19, 43b, 51, 74c, 110, 111, 119, 129. sz. – e példában a *Ne menj, kislány, a tarlóra* előképére ismerünk –, 136–137, 166. és 237. sz.)

Fölfelé kvintváltó, A A⁵ A^{5v} A szerkezetű, dúr hangsorú népdalra is van adat (9. és 27. sz.).³⁷

A későbbi *Édesanyám, a kendőm / Kéreti a szeretőm* magyar nóta 3–4. sora (*Eredj lányom, add oda...*) tűnik föl a magyar terület közelségében lejegyzett 10. számú dalban.

Nézzük a közelebbi magyar dallamadatokat!

Az 54. szám alatti, szintén D-dúr, Adagio tempójú *Intrády* (zenei belépő) dallamát nálunk 1798–1832 között több gyűjteménybe feljegyezték, illetve kiadták. Énekelték többek közt Csokonai Vitéz Mihály *Két szerető dalja* (*Énekeljünk Cipriának, drága kincs*) versére.³⁸ A német eredetű dallamnak a Pálóczi Horváth Ádám gyűjteményében található feljegyzéséhez Bartha Dénes megjegyezte az Erk-Böhme által közölt változatokhoz: „Érdekes, hogy Böhme szövegére 1810-nél [...], dallamára 1839-nél régibb német forrást nem említ, pedig nyilván kellett lennie, hiszen különben a magyar források megelőznék a német eredetit.”³⁹ A morva feljegyzés időben a jelzett évszámok közé esik.

A 79. szám *Uherská*, azaz ’magyar’ dallam, D-dúrban, tempójelzés nélkül. A hegedűjátékra utaló kotta az *Amott megy egy kisleány* dallama, melyet számos hivatkozásból ismerünk mind a történeti források alapján (*Égő lángban forog szívem*; elsőként 1670 táján a *Vietoris-kéziratban*),⁴⁰ mind pedig a vokális és bőséges hangszeres népi változatok alapján. Történeti adatot Kovács Ferenc 1777-es kéziratából (*Prussióának királya méltán haragszik*) és a fentebbi népdalt

36 BARTÓK Béla, *Népzenénk és a szomszéd népek népzeneje*, szerk. MOLNÁR Antal, Bp., 1934 (Népszerű Zenefüzetek, 3), 9. A magyar és cseh-morva anyag összehasonlító vizsgálatát lásd SZOMJAS-SCHIFFERT György, *Rokon dallamok a magyar, a cseh és a morva népdalkincsben*, Ethnographia, 92(1981), 27–58.

37 Rokon dallamai a korábban szlovák hatásúként bemutatott hangszeres dallamoknak. Lásd TARI Lujza, *Recens szlovák népzenei hatás és a líd kvart használata a Mezőség hangszeres zenéjében*, Ethnographia, 96(1985), 93–105.

38 Lásd TARI Lujza, *Lissznyay Julianna gyűjteménye*, Bp., MTA ZTI, 1990 (Műhelytanulmányok a magyar zenetörténethez, 13), 2. sz. Az ottani jegyzetben (13) nincs külön említve a Tóth István kottás gyűjteményében szereplő két variáns: 30. sz. (17), 28. sz. (112). Lásd *Kis Kún Filepszállási Orgonista Kántor Tóth István által le kótázott Ariák és Dallok verseikkel 1832–[1843]*. MTAKK RUI 8r. 63.

39 *Ötödfélszáz énekek: Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből*, s. a. r. BARTHA Dénes, Kiss József, Bp., Akadémiai, 1953, 111. sz., jegyzet: 564.

40 STOLL Béla, *A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája (1542–1840)*, 2. bőv. kiad., Bp., Balassi, 2002, 107. sz., 2; 1046. sz., 62a.

Uherská

Brno-Tuřany (A 20/4)

Musical score for 'Uherská' in G major, 2/4 time. It consists of four staves of music. The first staff is the melody, and the second and third staves are accompaniment. The fourth staff is a repeat sign.

2. kotta

„Verbunk“

Z kraje přerovského (M 27/35)

Musical score for 'Z kraje přerovského' in G major, 2/4 time. It consists of two staves of music. The first staff is the melody with lyrics, and the second staff is accompaniment.

1. Juž sem pri-šel, daj že mi, juž su kvitky na ze-mi,
ked sem pri-šels, tu ju maš, ri-kaj za ňu o-če-naš.

1. Juž som prišiel, daj že mi,
juž su kvitky na zemi,
ked sem prišels, tu ju maš,
rikaj za ňu očenaš.
2. Očenašek meno tve,
moje nožky mezi tve,
tu mě bolí, tu mě pchá,
strč mně něco do břucha.

3. kotta

Akár Nemet, akár Tót.

Sándor Rózsa és Babám.

Mértékkel.

A-kár Nemet a-kár Tót nyisd ki rózsám az aj-tót
jaj be soka' nyitod ki mintha nem tud-nád hogy ki. -

2. Jaj be soka' nyitod ki
Kajó meg fagyos ideki
Sűr van rajtam, nem burdod,
Tudod rózsám nem duvha.

4. kotta

Uherská

Velký Valštejn (Hynčice - A 91/4)

5. kotta

Bartók 1918-as alföldi gyűjtéséből először Kodály állított egymás mellé 1931-ben, majd 1937-ben.⁴¹ A morva változat 3. sorában az oktávra felugrás előtt jellegzetes 7. fokú előkék vannak, melyek jól megfelelnek a korszak jellemző magyar hangszeres előadásának. (2. kotta)

A 115. számú *Husarská* énekelt táncdallam (*Aj, husár sem, husár budem*), melyben a Carl Maria von Weber op. 35-ös *Andante e rondo ungarese* című versenymű rondó tételének főtémájára ismerünk. Ezzel némileg közelebb kerülünk a forrás Bécsen kívüli, cseh-morva területi lehetséges kiindulópontjához is, hiszen Weber 1813-tól Prágában működött.⁴²

A 330. számú, G-dúrban, 2/4-ben leírt vokális dallamnak *Verbunk* a címe. (3. kotta) A 7 szótagos, ún. fél-kanásztánc ritmusú dallam nem mutat jellegzetes verbunkos nyomokat, ugyanakkor van egy magyar szövegű változata. E dallam az 1. darab Mátray Gábor kéziratos gyűjteményében⁴³ *Akár német, akár tót* szöveggel. (4. kotta)

A 208. számú *Uherská* az eddigi, főleg dúr dallamokkal ellentétben moll hangsorú és magyar zenei jegyek jellemzik. Jellegzetes kanásztáncritmusú sorainak indítása. A dallam dúrba kitérése a korszak táncdallamait idézi, melyek a gyűjtemény keletkezése idején még népszerűek voltak Bécsben, illetve annak kulturális vonzaskörzetében. (5. kotta)

Röviden ennyiben egészíthettem ki Voigt Vilmos részletes bemutatását, remélve, hogy Bartók és Szomjas-Schiffert György nyomában akad majd, aki a gyűjtemény többi dallamának, zenei kapcsolatának és a nem kevésbé érdekes, tisztábban német zenéknek is figyelmet szentel.

41 TARI, Kodály Zoltán..., i. m, 52–53. Újabb adatokkal kiegészítve Uő, *Notated melodies in the folk memory – Melodijski zapisi u narodnom sjećanju*, Muzika [ed. Lana PAČUKA, Academy of Music, University of Sarajevo], 2016, megjelenés előtt. További kiegészítésként megemlíthetők a Bécsben és Pozsonyban magyar zeneként kiadott tánczenei gyűjtemények egyes darabjai: *Hungarian Dances 1784–1810*, ed. PAPP Géza, Bp., MTA ZTI 1986 (*Musicalia Danubiana*, 7), 8. sz. (129), 22. sz. (200), 13. sz. (243), 16. sz. (281).

42 Lásd TARI Lujza, *A magyar hangvétel változása C. M. v. Weber Magyar Rondójától R. Willmers Fóti daláig*, *Zenatudományi Dolgozatok*, 2000, 51–69; Uő, *Unterhaltungsmusik als Quelle für das „Ungarische“ im „Andante e Rondo Ungarese“ op. 35. von Carl Maria von Weber = Kulturelle Identität durch Musik?: Das Burgenland und seine Nachbarn*, Hg. Klaus ARINGER, Ulrike ARINGER-GRAU, Bernhard HABLA, Wien, Johann Kliment KG, 2009 (*Musica Pannonica*, 5), 83–93.

43 Az 1828–29 körüli gyűjteményről TARI Lujza, *Mátray Gábor, a népzene kutató*, *Zenatudományi Dolgozatok*, 2013–2014 (Jubileumi kötet a Zenatudományi Intézet 40 éves fennállása alkalmából, 2016), 385–437.